

voort; welke hij, met zijne legioenen, op den voet volgde. Onder begunstiging van het sterrelicht, tot de gehuchten der *Marsers*, genaderd zijnde, vond hij hen zorgeloos, ongewapend en half slapende, bij hunnen feestelijken maaltijd. Met de snelheid des bliksems en de woede eens tijgers, vielen, de cohorten van *CÆCINA* en de legioenen van *GERMANICUS*, nu op hen aan. Geene sekse, noch jaren, vonden medelijden. Geene heiligdommen werden verschoond. De prachtige tempel van *Tanfana* werd met den grond gelijk gemaakt, en de ijsfelijkste slagting, onder de weerlooze, en niets kwaads vermoedende, *Marsers* aangerigt.

Van daar verspreidden zich, de zegevierende benden, wijd en zijd. Het land werd vijftig mijlen ver, te vuur en te zwaard, verwoest. De naburige volken, de *Brukters*, *Tubanten* en *Usipeten*, werden, gelijk de *Marsers*, bijna geheel vernield. Deze verwoestende togt volbragt zijnde, voerde *GERMANICUS* zijn leger weer naar den Rijn terug, waar het de winterkwartieren betrok. (*)

Niet lang hierna (het was zes jaren na de nederlaag van *VARUS*) bedreigden de *Germanen*, de *Che-rusken* (†) tot bondgenootschap overgehaald hebbende, onder krijgsbevel van denzelfden *ARMINIUS*, op nieuw de *Romeinen*.

Tr-

(*) *TACIT. Ann. Lib. I cap. 50 en 51.*

(†) Een volk, dat in het bisdom *Verden*, *Luneburg* *Brunswijk*, *Hildesheim*, *Halberstadt*, *Schauemburg*, enz. woonde.

TIBERIUS zond, in het vijftiende jaar na *CHRISTUS* geboorte, *GERMANICUS*, toen in *Gallien* zijnde, om de schatting in te vorderen, naar de Eems, om het geweld des krijgs; niet op eene plaats te hebben.

CÆCINA, een der bevelhebbers onder *GERMANICUS*, marscheerde, dien ten gevolge met veertig regimenten, door het land der *Brukteren*, naar gemelde rivier. *PEDO* leidde zijne ruiters, door de grenzen der *Vriezen*, en *GERMANICUS* zelf voerde vier keurbenden aan, over de meren, vereenigende zich te zamen bij de Eems (*).

Na de *Brukteren* verstrooid te hebben, trok dit leger, over de uiterste grenzen van dezen, alles, wat tusschen de Eems en Lippe lag, verwoestende, *GERMANICUS*, tot het bosch *Teutoburg*, hetgeen volgens *TACITUS*, aan de Lippe geplaatst, en naar *CLUVERIUS*, aan de grenzen van het bisdom *Paderborn*, gezocht moet worden; de plaats, waar de benden van *VARUS*, zoo als boven gezegd is, verslagen waren, willende doordringen, ten einde, de aldaar nog verstrooid liggende doodsbeenderen der *Romeinen*, te begraven, zond *CÆCINA* voort, om bruggen en dijken, in de vochtige moerassen en bedriegelijke velden, te leggen. Dezen laatste lijkdiens, aan hunne broeders bewezen hebbende, trokken de *Romeinen*, na nog eenen onbeslissenden slag met *ARMINIUS* gehad te hebben, naar de Eems terug. Een deel der ruiters kreeg order, langs het strand der zee,

(*) *TACIT. Ann. Lib. I cap. 60.*

zee, naar den Rijn te trekken. CÆCINA werd gelast, met zijne benden, de lange bruggen, op het spoedigste, over te trekken.

Deze bruggen waren, reeds eenige jaren voor CHRISTUS geboorte, door LUCIUS DOMITIUS, een Romeinsch ridder en grootvader van NERO, over de moerasfen aangelegd, maar zeer vervallen.

Vele bosfchen groeiden toen op de hoogten, aan weerskanten dezer moerasfen, en ARMINIUS, die CÆCINA op deszelfs terugtogt voorgekomen was, had zijn volk in dezelve geworpen, hetgeen den Romeinschen veldheer, zoodanig, in den oertogt over deze bruggen, welke door ouderdom en regenlagen vergaan, hersteld moesten worden, belemmerde, dat hij zich gedwongen vond, zijne manschappen aldaar te legeren, om een gedeelte derzelve aan de brug te doen werken, en een gedeelte, tot bedekking der werklieden, te gebruiken. In welken hoogstmoeijelijken arbeid, de *Romeinen*, met kracht, door de *Germanen* en *Cherusken*, gestoord werden. De toestand der eerstgemelden was inderdaad haghelijk, daar zij moesten vechten in een diep veen, waar zij geenen voet konden vast zetten, om hunne pijlen en spiefen, de noodige en stevige rigting te geven. In welken gevaarlijken toestand, de *Cherusken* nog dit voordeel hadden, dat zij gewoon waren in moerasfen te strijden en hunne geweldig lange spiefen, geschikt waren, om zelfs van verre te kwetsen.

Ten gevolge hiervan werden de Romeinsche keurben-

benden zoodanig geteisterd, dat zij tot wijken gebragt, en in hunne legerplaats terug gedrongen werden.

De volgende dag was voor de *Romeinen* niet minder noodlottig; eensdeels, dewijl de vijand, meester van het water zijnde, hetzelfde zoodanig wist te dwingen, dat de drabbige veenen, waarover de brug moest hersteld worden, nog natter werden, en dus de arbeid der Romeinsche soldaten moest verdubbeld worden; anderdeels, omdat hun overste, als toen zijnen afrogt bepaald hebbende, en de schrik, door zijne benden verspreid zijnde, deze op nieuw door ARMINIUS en de zijnen werden aangevallen en bijna overwonnen. CÆCINA zelf zoude krijgsgevangen geweest zijn, daar hij, zijn paard onder hem gekwetst zijnde, van hetzelfde afviel, had niet de eerste keurbende hem ontzet en beschermd.

Gelukkig voor de *Romeinen*, dat CÆCINA's welsprekendheid zijne manschappen, welke, den volgenden nacht, ernstig tot vlugten gezind waren, daarvan terug hield, en niet minder gelukkig voor dezen, dat de verschillende gevoelens der vijandelijke bevelhebbers, eene verkeerde operatie te weeg bragten, daar ARMINIUS aanraadde, zoo lang te wachten, tot dat de vijand weer in de moerasfen moest komen, en zijn oom INGUIOMER, dat men ze in de verschanzing moest aantasten. Deze laatste voorslag gevolgd zijnde, waren de *Romeinen* gered. Hunne dappere keurbenden, nu op vasten grond strijdende, rigtten

eene vreesfelijke slagting tusfchen de *Germanen* en *Cherusken* aan. ARMINIUS ontkwam ter naauwer nood heelsheids; INGUIOMER zwaar gewond. Thans fchijnt niets meer den rustigen aftogt der *Romeinen* belet te hebben, die nu zonder gevaar de lange bruggen herftellen en over dezelve konden trekken. (*) (†)

Men

(*) Men heeft, in het laatst van October 1818, in de veenen tusfchen Drenthe en Westerwoldingerland, eene brug of houten weg gevonden, welke 3 uren lang, 10 tot 11 voet breed, met 2 tot 3 voet los veen bedekt, en gedeeltelijk uit dennen planken, gedeeltelijk uit gekloofde, of uit geheele, naast elkander gelegde, boompjes van elzen, dennen en berkenhout zamen gefield was. Het graven van eene floop of grupe, tusfchen de provinciën Groningen en Drenthe, was het middel tot deze ontdekking. Het hout was op sommige plaatfen vergaan, maar op andere, nog geheel gaaf en ongeschonden. Vele geleerden, zoo in Nederland als elders, waren zeer genegen, om dezen houten weg voor de *lange bruggen* van TACITUS te houden, over welke CAECINA, met zijne 40 cohorten of regimenten, in het 18de jaar onzer tijdrekening, den terugtogt van de Eems naar den Rijn nam. De tweede klasfe van het Koninklijke Nederlandfche Instituut van wetenschappen, letterkunde en fchoone kunften, heeft echter in hare zitting van den 13 Mei 1819 dit gevoelen verworpen, en in een door den druk gemeen gemaakt verflag, waarvan ik de eer gehad heb, een exemplaar te ontvangen, trachten te betoogen, dat voorgemeld houten voetpad, niet voor eene brug, door de *Romeinen* of andere militairen gelegd, maar voor een werk der landlieden of boeren in Drenthe, te houden zij, waarfchijnlijk in het midden der 15de eeuw, ter gelegenheid van de fichting des

Men mag ARMINIUS, den vorst der *Cherusken*, dan met régt, als den grondlegger der Duitfche vrijheid, des kloosters *ter Apel*, vervaardigd, om, te allen tijde, over de veenen, eene onbelemmerde gemeenfchap met het klooster te hebben. Het is hier de plaats niet, om, de bewijzen voor deze gifting, te toetfen. Het bevreedt mij intusfchen, dat de overlevering, welke zoo vele bijzonderheden, van de fichting des kloosters in 1465 weet te vertellen, niets van dezen houten weg bewaard heeft, en dat in geene enkele oorkonde uit dien tijd, van zulk eene brug, door de veenen gelegd, om gemeenfchap met het klooster te houden, eenig gewag gemaakt wordt. Terwijl de oorfpronkelijke oorkonden over de fichting van het klooster *Wietmarschen* van 1154, 1174, 1189, 1270, 1280 en vele andere van de volgende eeuwen, in de latijnsche taal, op parkement, met oude hollandsche letters, fierlijk gefchreven, voor mij op de tafel liggen, beklag ik het verlies der papieren, van het klooster *ter Apel*, die, wanneer de brug haren oorsprong, aan den godsdienstijver der Drenthenaren, ter gelegenheid van de fichting des kloosters, verschuldigd ware, zonder twijfel, daarvan gewag maken zouden. Onze kundige Doctor MIQUEL, heeft in eene uitgebreide memorie, de gronden, voor het gevoelen der tweede klasfe van het Instituut bijgebracht, zoeken te wederleggen. Welk liefhebber der oudheid wenscht niet dat tijd of toeval, over deze duistere zaak eenig licht verbreiden, en de geleerden, uit den doolhof van giftingen redden moge? Mifchien vindt men, bij het bearbeiten dier veenen, of het verder opdelfen der brug, nog wel eens het een of ander, hetwelk hen op het regte fpoor brengt.

(†) TACIT. Ann. Lib. I. cap. 63.

heid, beschouwen. Hij werd in het 37ste jaar zijnes levens, door zijne eigene vrienden, die hem beschuldigden, dat hij naar de koninklijke waardigheid streefde, omgebracht. Zijne vijanden zelfs, de *Romeinen*, geven hem den verdienden lof. Zij noemen hem den bevrijder van Duitschland, den dapperen held, die de Romeinsche wapenen heeft durven tartten, toen Rome op den hoogsten trap zijner glorie stond, die wel bestreden, maar nooit overwonnen was. (*)

Na den dood van *ARMINIUS* zochten de *Romeinen* hun gezag, in deze gewesten, zoo veel mogelijk, te handhaven. Zij stelden overal ambtenaren aan, en legden ook hier en daar, waar het noodig scheen, bezettingen in vaste kasteelen, zoo wel om het volk in toom te houden, als om de schattingen te heffen, welke destijds niet in geld bestonden, want dat kenden de oude *Duitschers* niet, maar in de voortbrengselen des lands, en wel voornamelijk in ossen en koehuiden, waarvan elk distrikt eene zekere hoeveelheid tot de tenten der Romeinsche soldaten leveren moest.

De hand over hand toenemende verdrukking van de zijde der Romeinsche ambtenaren intuschen, die meer hun eigen voordeel, dan het welzijn der onderdanen beoogden, bragt eindelijk het Romeinsche bewind, in deze landen, den doodsteek toe.

In de derde eeuw na de geboorte van *CHRISTUS*,

flo-

(*) *TACIT. ANN. LIB. II cap. 88.*

stoten de *Vriezen*, *Tenkters*, *Tubanten*, *Chaucers*, *Brukters* (*) en andere volken, een verbond, waarbij zij zich onderling verpligten, het juk der *Romeinen*, met vereenigde krachten, af te schudden, terwijl zij zich den naam *Franken*, dat is, *vrije lieden*, gaven. Na vele en langdurige oorlogen, bereikten zij eindelijk hun oogmerk. In het jaar 420 trokken zij, bij *Doesburg*, over den Rijn, en maakten zich van geheel *Galliën* of Frankrijk meester.

De, met de *Franken* tegen de *Romeinen* uitgetrokkene, krijgslieden der *Tubanten*, bevonden zich elders zoo gelukkig, dat zij zich om hun vaderland weinig bekommerden, en geenen wensch koesterden, om derwaarts weder te keeren. De terug geblevenen waren, bij gebrek aan genoegzame magt, niet zelden aan de verdrukking van naburige volken bloot gesteld, tegen welke zij, met wisselende kans, stredden. In het midden der 5te eeuw, overstroomden de *Hunnen*, *Gothen*, *Vendalen* en *Noormannen*, de meeste Europeische gewesten. Onze *Tubanten*, die deze ongenoodigde gasten even zoo min als andere volken, in hun land lieten nestelen, moesten hun evenwel, een tijdlang het verblijf in hetzelfde vergunnen, en daar de eene zwerm den anderen verdrong, leden zij niet weinig van die vreemde horden.

Uit deze verhuizingen der Noordsche volken, ontsan-

C 3

ston-

(*) Thans, zoo als men meent, Gelderschen, Hollanders, Zutpheners, Drenthers, Bentheimers, Twenters en Munsterschen genaamd.

stonden overal groote veranderingen in zeden, taal en gewoonten. Zij hadden op de beschaving onzer voorvaderen, die door de *Romeinen* begonnen was, den nadeeligsten invloed. Kunsten en wetenschappen, die nog in de eerste kindschheid waren, gingen nu weer geheel verloren. Het Land der *Tubanten* zonk in zulk eene ruwheid terug, dat men, gedurende twee eeuwen, weinig of niets van hetzelfde aangeekend vindt, en dat door latere schrijvers de naam der *Tubanten* niet eens meer genoemd wordt.

II. Onder de Saksen.

Van dezen tijd af, begint de geschiedenis van ons Vaderland zeer donker te worden. In de 7de eeuw onzer jaartelling worden de vroegere volken, *Bructers*, *Tenkters*, *Uspeten*, *Tubanten*, *Chaucen*, *Chamaven*, *Cheruskers*, enz. niet meer genoemd.

In hunne plaats komen slechts twee Hoofdvolkten, de *Saksen* en *Franken*, op het tooneel.

De *Saksen* en *Franken* waren oorspronkelijk één volk. De laatsten waren uit het midden der eersten ontstaan. Het waren die dapperen, welke de *Romeinen* uit Duitschland en Frankrijk verdreven hadden, en die in hunne oude woonplaatsen niet wedergekeerd waren, omdat de nieuwe hun beter bevielen. De *Saksen*, of eigenlijk de *Sasfen*, waren de afstammelingen dergenen, welke tegen de *Romeinen* niet mede uitgetrokken, maar zitten gebleven waren, en van daar waarschijnlijk *Sasfen* genoemd werden.

Men

Men verdeelt ze in oostelijke, westelijke en middel *Sasfen*, (*) of in *Oostphalen*, *Westphalen* en *Engeren*. De eersten woonden tuschen de Elve en de Wezer, en waren afstammelingen der *Cheruskers*. De laatsten bevonden zich tuschen de Wezer en de Eems. De *Westphalen* of *Westsasfen*, tot welke onze voorvaders behoorden, hadden hun verblijf tuschen de Eems en den Rijn.

Wegens gebrek aan bijzondere narigten, moeten wij den staat en de lotgevallen van het Graaffchap Bentheim, in de 7de en 8de eeuw, naar den algemeenen toestand van het oude *Saksen*, waarvan *Westphalen* een gedeelte uitmaakte, beoordeelen; gelijk wij de zeden en de lotgevallen der vroegste bewoners, naar de algemeene berigten, van TACITUS beschreven hebben. (†)

In het jaar 769, na den dood van PIPIN, koning der *Franken*, kwam KAREL DE GROOTE op den troon, en zocht, onder het voorwendfel, de *Saksen* tot het Christendom te willen bekeeren, zijn gebied tot aan de Elve uit te breiden. (**)

C 4

De

(*) MÖSER, Osn. Gesch. I Theil bladz. 183.

(†) Dat wij hierin niet misgerast hebben, blijkt uit de gevondene begraafplaatsen te Wilsum. Daar die juist met de berigten van TACITUS, nopens de lijkplegtigheden der oude *Germanen* overeenstemmen; zoo mogen wij, met alle regt, ook de overige berigten van dien geschiedschrijver, aangaande de zeden der oude *Duitschers*, op ons vaderland toepassen.

(**) Of het KAREL meer om de voortplanting van het Chris-

ten